

Композиція твору

Тобі вже багато чого відомо про твори різних **родів літератури**, й ти знаєш, що деякі твори мають **сюжет** (епічні, ліро-епічні та драматичні), а інші – **не мають сюжету** (ліричні).

Сюжет, як ти вже добре знаєш після прочитання статті «Сюжет» на попередньому тижні, – це **подієвий ряд** художнього твору. Водночас під час читання різних сюжетних художніх творів тобі обов'язково мало впадати в око, що, крім подій, у цих творах, особливо великих за обсягом, є чимало інших компонентів. Наприклад, таких:

- **пролог** (грецьке *πρόλογος* – передмова) – початкова частина твору, де автор коротко розповідає про те, що відбулося до початку подій сюжету, або повідомляє, чому він вирішив написати твір, тощо;
- різноманітні **описи**: **портрети** (описи зовнішності, характеру, стану персонажів), **пейзажі** (описи місцевості й природи), **інтер'єри** (описи внутрішнього наповнення приміщень), **екстер'єри** (описи зовнішнього вигляду приміщень);
- різноманітні **відступи**: **авторські відступи** (коли автор, або оповідач дозволяє собі поміркувати з приводу того, про що пише чи розказує), **ліричні відступи** (коли автор пропонує якісь емоційні замальовки);
- різноманітні **вставні елементи** – такі собі окремі маленькі твори всередині твору (наприклад, у романі Астрід Ліндгрен «**Брати Лев'яче Серце**» є лист, який написала вчителька в газету, коли Юнатан Лев'яче Серце загинув);
- **епілог** (грецьке *ἐπίλογος* – післяслів'я) – заключна частина твору, де автор розповідає зацікавленим читачам, що ж сталося з героями його твору пізніше, після того як сюжетна історія закінчилася.

Усі перелічені вище компоненти **не є частинами сюжету**. Тому їх називають **позасюжетними компонентами твору**

Композиція – це побудова твору, це те, як **автор** у творі доцільно поєднав усі компоненти (сюжет і позасюжетні компоненти) в естетичну цілісність.

Щоб композиція вийшла гармонійною, автор постійно тримає в пам'яті **тему** свого твору, його **мікротеми** й **основну думку**, а ще, звісно ж, він не забуває про **цільову аудиторію** – своїх майбутніх читачів. Крім того, йому треба брати до уваги **жанр** майбутнього твору, відстежувати, щоб твір був **оригінальним**, тощо.

Увага!

Щоб краще зрозуміти, що таке композиція, поміркуй над **походженням** цього слова: українське *композиція*; німецьке *Komposition* – композиція, музичний твір, склад; французьке *composition* – складання, створення походять від латинського слова *compositio* – складання розміщення; створення; упорядкування, пов'язаного з *compono* – складаю; створюю, упорядковую, утвореного за допомогою префікса **com-** – з- від дієслова *pono* (*posino) – кладу, кидаю; розміщую.

До речі, українське слово *поза* за походженням теж зводиться до латинського дієслова *pono* (*posino).

Спільнокореневими до слова *композиція* є відоме тобі слово *композитор* і дієслово *компонувати*. Таким чином, **письменника**, який створює композицію свого майбутнього твору, ти можеш уявляти **як якогось величного композитора, який komponує різноманітні компоненти в цілісний прекрасний твір**.

Якби художні твори склалися лише із **сюжету** (тобто якби в них були описані лише події), то такі твори були б не дуже цікавими. **Справжні читачі й читачки** люблять «смакувати» у творах різноманітні деталі, наприклад, описи, роздуми персонажів чи оповідача тощо. Усі такі деталі, на перший погляд, ніби гальмують, уповільнюють розвиток сюжету, але **водночас саме ці деталі дають читачам і читачкам можливість насолодитися твором, довше побути з улюбленими героями, краще їх зрозуміти**. Пригадай-но свої улюблені книжки! Невже тобі хотілося коли-небудь, щоб вони закінчувалися? – Мабуть, ні!

Створення гармонійної композиції – це ціле мистецтво. І тобі про це дуже добре відомо, адже коли ти пишеш свої **твори, есе, виступи**, ти теж постійно працюєш над композицією (тобто плануєш, що буде у вступі, що – в основній частині, а що – у висновках). Тож якщо ти хочеш досягти майстерності – учися в письменників, майстрів композиції!

Газета

Газета – це **періодичне** (щоденне, тижневе або навіть місячне) друковане **на великих аркушах паперу видання**, яке виходить під однією й тією ж назвою та містить різноманітні матеріали про поточні події суспільно-політичного, культурного та економічного життя.

Газети разом із **журналами, збірками, листівками** є основними **паперовими друкованими засобами масової інформації**. А останнім часом у зв'язку з розвитком цифрових технологій чимало газет стають **онлайнними виданнями**,

тобто вони виходять періодично на своїх сайтах у мережі Інтернет.

Щоб краще зрозуміти сутність **газет як засобів масової інформації**, варто звернутися до походження слова *gazeta*. Виявляється воно походить з італійської мови, де слово *gazetta* означало «маленька сорока, балакуха», утворившись від слова *gazza* – сорока. А слово *gazeta* було назвою старовинної венеційської монети, яку **платили за читання газети** (яка виходила у Венеції в середині XVI століття).

Газети набули поширення після **винаходу друкування** й у подібному до сьогодишнього вигляду форматі почали з'являтися в Німеччині (1609), Нідерландах (1616). У 1622 р. з'явилася перша газета англійською мовою («*Віклі ньюс*» («*Weekly News*») – «Щотижневі новини»).

В Україні **першу газету** почали друкувати у Львові в 1776 році. Це, щоправда, була газета, яка виходила щотижня французькою мовою під назвою «*Gazette de Léopol*» («Львівська газета»). Надалі газетних видань в Україні все більшало. Тож сьогодні в нас є різні газети за охопленням **читацької аудиторії**: місцеві, **регіональні** (обласні, районні), **загальнодержавні**. Серед найвідоміших загальнодержавних видань є такі газети, як «*Урядовий кур'єр*», «*Голос України*», «*Освіта України*», «*Сільські вісті*», *Kyiv Post* (англ. мовою), «*Журавлик*» (газета для дітей) та ін.

Натомість у світі **найвідомішими й найвпливовішими** нині газетами є такі, як «*Вашингтон пост*» (The Washington Post – «Вашингтонська пошта»), «*Лос-Анджелес Дейлі Ньюс*» (The Los Angeles Daily News – «Щоденні новини Лос-Анджелесу»), *Нью-Йорк Таймз* (The New York Times – «Нью-йоркський час»), «*Волл-стріт джорнел*» (The Wall Street Journal – «Журнал Волл-стріт») та ін. До думки журналістів цих видань прислухаються політики, економісти, науковці і, звичайно ж, прості читачі.

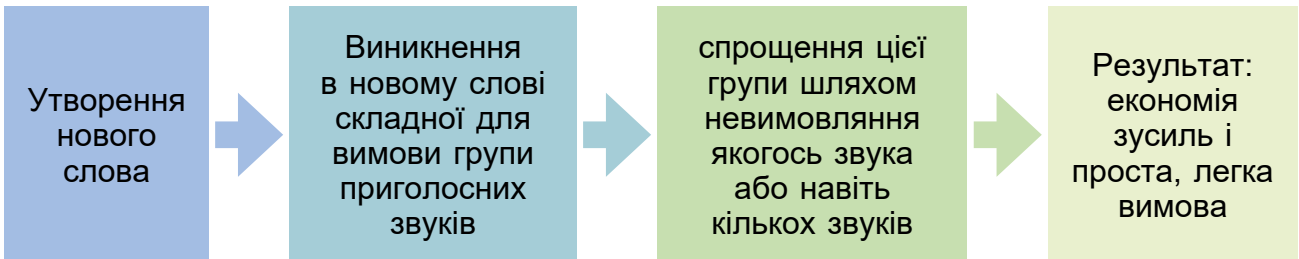
За особливостями мови більшість газет – це зразки публіцистичного стилю мовлення.

Типовими для газет жанрами є такі, як публіцистична (журналістська) стаття, огляд, рецензія, колонка редактора, новини, репортаж, інтерв'ю, нарис та ін.

У всіх цих жанрах журналісти поєднують виклад свіжих і достовірних фактів про події, людей з одночасним висловленням власних поглядів на ці події та людей. І саме журналістська майстерність допомагає сучасним газетам конкурувати між собою й мати своїх читачів.

Спрощення складних за вимовою груп приголосних звуків

Під час утворення нових слів (словотворення) або форм слова (формотворення) можуть виникати складні для вимови поєднання кількох приголосних звуків. Щоб зекономити мовленнєві зусилля, мовці в таких складних групах приголосних звуків якийсь звук (зазвичай середній) не вимовляють. Завдяки цьому слово стає простіше вимовляти. Це фонетичне (звукове) явище називають спрощенням груп приголосних.

У таблиці 1 наведено типові випадки спрощення груп приголосних звуків.

Таблиця 1

Типові випадки (моделі) спрощення груп приголосних звуків

Типові моделі спрощення груп приголосних	Процеси формо- або словотворення	Результат
ЖДН > ЖН	<i>ти[жден´]</i> > * <i>ти[ждн´а]</i>	<i>ти[жн´а]</i>
ЗДН > ЗН	<i>виї[зд]ути + н</i> > * <i>виї[здн]уй</i>	<i>виї[зн]уй</i>
ЗКН > ЗН	<i>бри[зк]ати + ну</i> > * <i>[бризкнуту]</i>	<i>бри[зн]ути</i>
СТН > СН	<i>пер[стен´]</i> > * <i>пер[с´т´н´а]</i>	<i>пер[с´н´а]</i>
СКН > СН	<i>трі[ск]ати + ну</i> > <i>трі[скн]ути</i>	<i>трі[сн]ути</i>
СЯН > СН	<i>кори[ст´]</i> > * <i>кори[стл]ивий</i>	<i>кори[сл]ивий</i>
СТКЛ > СКЛ	<i>[стекол]</i> > * <i>[сткла]</i>	<i>[скла]</i>
РДЦ > РЦ	<i>се[рдец´]</i> > <i>се[рд´ц´]</i>	<i>се[рц´]</i>
РНЦ > НЦ	<i>чернець</i> > <i>че[рн´ц´]ї</i>	<i>че[н´ц´]ї</i>

Примітка: зірочкою (*) позначено неіснуючі (перехідні) слова.

Вимова дорівнює написанню

Спрощення груп приголосних звуків, які наведені в таблиці 1, типово відображають на письмі, тобто слова, у яких відбулося спрощення, ми пишемо, керуючись фонетичним (звуковим) принципом правопису: пишемо так, як чуємо.

Вимовляємо	Пишемо
ти[жн'а]	тижня
виї[зн]ий	виїзний
бри[зн]ути	бризнути
пер[с'н'а]	персня
трі[сн]ути	тріснути
кори[сл]ивий	корисливий
[скла]	скла (хоча стекол)
се[рц']	серць (хоча сердець)
че[н'ц']ї	ченці

Однак є й низка слів-винятків, а саме:

- СКН: випускний (і всі слова з коренем -пуск-), відтискний (і всі слова з коренем -тиск-), вискнути, пискнути, загускнути (хоча є й слово загуснути), набрескнути, загускнути, тоскний, тускнути й тускніти;
- СКЛ: загусклий, тусклий, плюсклий;
- СТЛ: кістлявий, пестливий, хвастливий, шелестливий;
- СТН: хвастнути, зап'ястний, накістник, чистник, дев'яностники, шістнадцять, шерстний (і всі слова з коренем -шерст-);
- СКН: гротескний, бурлескний, поплюскнути;
- ЗКН і ЗКЛ: забрезкнути, забрезклий.

Вимова НЕ дорівнює написанню

Є чимало випадків, коли під час слово- або формотворення також виникають складні групи приголосних звуків, які у вимові ми спрощуємо, але не письмі цього не відображаємо. Наприклад:

баскетболі[с'ц']ї – баскетболістці,
баскетболі[шч]ин – баскетболістчин,
студе[н'с'к]ий – студентський,

бра[цтв]о – братство,
пої[з'ц']ї – поїзди,
ші[с:]от – шістсот тощо.

Девіз

Слово девіз тобі, мабуть, уже доводилося неодноразово чути, адже девізи часто й із різною метою використовують у житті. Наприклад, якийсь девіз (гасло,

лозунг), можливо, є своєрідною візитівкою твого класу або школи, спортивної чи танцювальної групи, учасником чи учасницею якої ти є, тощо.

Насправді ж, слово **девіз** (від латинського *vīsa* – розпізнавальний знак, пов'язаного з *dīvido* – розподіляю; відрізняю, французького *devise* – гасло) є **багатозначним (полісемічним)**. У тлумачному словнику воно має аж **три значення**, а саме:

1) стисле формулювання провідної ідеї, програми дій. // Правило, заповідь. // Слово або вираз, який характеризує певні почуття або кодекс поведінки;

2) короткий вислів або слово, що є псевдонімом автора якоїсь роботи, проекту або твору, які розглядаються на закритому конкурсі;

3) короткий символічний напис на гербі, щиті тощо., що пояснює зміст герба або є правилом для тих, кому належить герб чи щит.

Увага!

Іменник чоловічого роду **девіз** у **родовому відмінку однини** має **різні закінчення** залежно від значення. У значенні 1 це слово має закінчення **-у**: *У нашого класу поки що немає девізу*, а в значеннях 2 та 3 це слово має закінчення **-а**: *Конкурсні роботи без девіза не будуть розглядати. На цьому щиті не було девіза*.

У різних **контекстах синонімами** до слова *девіз* є такі слова, як *гасло, лозунг, правило, заповідь, засада, принцип, слоган (рекламний), напис (на щиті), канон, мотто, кредо* та ін. Саме ці синоніми допомагають краще зрозуміти різний зміст слова *девіз*.

Наприклад, **девіз як лозунг, гасло, життєвий принцип** – це такі короткі вислови, які люди виголошують, щоб повідомити іншим свою життєву позицію, погляди на життя, щирі переконання. Так, відважний хлопчик Юнатан із **повісті Астрід Ліндгрєн «Брати Лев» яче Серце»** своїм життєвим девізом має такий принцип: **«Є речі, які треба робити, навіть якщо вони й небезпечні, а то будеш не людина, а грудка гною»**. Юнатан тримається цих слів у житті, до кінця борючись зі злими силами й тиранами.

Своєю чергою **девіз як рекламне гасло або рекламний слоган** – це лаконічна фраза, що добре запам'ятовується та висловлює суть **рекламного повідомлення**. Рекламні слогани завжди оригінальні й стислі, щоб потенційні покупці легко впізнавали бажані товари й послуги. Пригадай-но девізи-слогани якихось своїх улюблених товарних марок. Вони зринають прямо з язика, бо дуже добре запам'ятовуються, чи не так?

Заперечення

Світ навколо надзвичайно різноманітний, і кожна людина має своє бачення всього, що її оточує. Інколи **погляди** людей на світ і на все, що в ньому відбувається, **збігаються**, тобто люди **погоджуються** одне з одним у якихось питаннях. А інколи, навпаки, одна людина бачить щось інакше, ніж інша, тобто їхні **погляди не збігаються**. Тож коли такі люди починають говорити, то хтось із них **стверджує** щось, натомість інший – **заперечує** це.

Заперечення – це висловлювання, у якому мовець **не погоджується** з ким- або чим-небудь стосовно якогось питання, висловлює протилежну думку або доказ проти чогось. Інколи мовці висловлюють заперечення доволі **категорично** (безумовно, рішуче).

Бажання або необхідність висловити **заперечення** виникає тоді, коли співрозмовник або співрозмовниця упевнено висловлює якесь оцінне твердження або мір-

кування щодо певного питання, натомість мовець із цим твердженням або міркуванням із якихось причин не погоджується, наприклад:

- *Сьогодні напрочуд чудова погода.*
- ***Ні**, сьогодні аж ніяк не чудова погода. Сьогодні дуже погана погода. А от учора була погода просто прекрасна!*
- *Та ні! Учора не було нічого прекрасного. Учора була препогана погода!*
- *Бачу, що ми ніколи з тобою погоду не погодимо...*

Мовець може заперечувати або все, що стверджує співрозмовник (**загальне заперечення**), або лише щось окреме у твердженні співрозмовника (**часткове заперечення**).

У нашій мові є чимало **засобів вираження заперечення**, наприклад:

- частка **не**: *Я не люблю таку погоду. Я люблю не таку погоду. Не я люблю таку погоду, а мама. Він не має сил.*
- префікс **не-**: *Сміливі люди – це незламні люди. У мене немає сил.*
- префікс **недо-**: *Я недоробила ще свою роботу.*
- частка **ні (ані)**: *Ні зебр, ні слонів я там не бачив. Там не було ані квітів, ані дерев. Ні в кого немає таких красивих квітів.*
- префікс **ні-**, зокрема в **заперечних займенниках** і **прислівниках**: *ніхто, ніщо, ніякий, нікотрий, ніскільки; ніде, ніколи, нізвідки, ніяк, нікуди.*
- префікси **анти-**, **контр-**, **диз-**, **дис-**, **ір-**: *вірус – антивірус, аргумент – контр-аргумент, адаптація – дизадаптація, гармонія – дисгармонія, реальний – ірреальний.*

Крім того, заперечення можна виражати антонімами та багатьма іншими засобами: *Він високий. – Навпаки, він низький.*

Перелічені засоби вираження заперечення свідчать про те, що, на жаль, часто в житті люди змушені заперечувати одне одному в чомусь. Однак усе ж варто в спілкуванні з іншими намагатися знаходити спільну мову, шукати порозуміння, гармонію, **компроміс** (це угода, якої досягають взаємними поступками; поступка заради досягнення мети). Натомість завжди категорично треба заперечувати будь-яку неправду, зло.

Увага!

Ти ще з початкової школи знаєш, що **не з дієсловами** майже завжди треба писати **окремо**. Водночас зі словами інших частин мови **не** може писатися і **разом**, і **окремо**: усе залежатиме від значення, яке ми хочемо виразити.

Написання слів із **не** (так само, як і з **ні**) **разом або окремо** – це **орфограма**, що ґрунтується на **смысловому (диференційному) принципі правопису**.

Тобто щоб правильно писати слова з **не** або **ні**, треба добре міркувати над смислом, який ти хочеш повідомити читачеві. Порівняй, наприклад, такі два речення:
Чоловік був недобрим. (Цим реченням мовець повідомив, що якийсь чоловік був злим).

Чоловік був не добрим. (Цим реченням мовець хоч і повідомив, що якийсь чоловік не був добрим, однак водночас мовець і не ствердив, що цей чоловік був злим).
Як бачиш, пишучи слова з **не** або **ні**, варто бути вдумливими й уважними!!!

Нотатка. Про основні правила правопису слів із **не** та **ні** ми поговоримо пізніше.